

"Sanna Marin on saamassa eron kansanedustajan tehtävästä"¹

Heidi Niva: *Suomen progressiivirakenne intention ja ennakkoinnin ilmaisuissa*. Helsinki: Helsingin yliopisto 2022. Johdanto 104 s + artikkelit 130 s. ISBN 978-951-51-8726-0. Saatavilla verkossa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-8727-7>.

Heidi Nivan väitöskirja käsittelee suomen progressiivirakenteen futurisia funktioita intention tai ennakkoinnin ilmaisuissa. Perusmerkitykseltään parhaillaan tapahtuvaa toimintaa ilmaisevalla *olla*-verbistä ja inessiivisestä *mA*-infinitiivistä koostuvalla rakenteella on tyypillisesti liittopredikaattina esiintyviä vastineita muissakin kielissä (*Olen vielä laittamassa ruokaa. Jag håller på och lagar mat fortfarande. I am still cooking*). Rakenteen käyttö viittaamassa tulevaan aikaan on aikaisemminkin pantu merkille (esim. Tommola 1992: 16–18), mutta sitä ei ole erikseen tutkittu. Rakenteessa tapahtunut temporaalisten ja aspektuaalisten piirteiden muutosta käsitellään Nivan väitöskirjassa konstruktiteorian viitekehyksessä konstruktioimuutoksena. Väitöskirja koostuu noin satasivuisesta yhteenveto-osasta ja neljästä artikkelista.

Neljästä luvusta koostuvan yhteenvedon osan rakenne on selkeä: Ensimmäinen eli johdantoluku sisältää tutkimuskohteen esittelyn ja konkreettiset tutkimuskysymykset. Toisessa luvussa esitetään teoriapohja, johon tutkimus väljästi

sijoittuu, sekä tärkeimmät analyysissa tarvittavat kieliopilliset ja semanttiset käsitteet. Kolmannessa luvussa esitellään tutkittavan konstruktion kaksi varianttia (*olla V-mAssA* ja *olla V-OssA*), sen todetut merkitykset ja funktiot sekä vastineita eräissä muissa suomalais-ugrilaisissa kielissä. Neljännessä luvussa lopulta raportoidaan työn tärkeimmät tulokset. Tutkimusprojektista saa hyvän kokonaiskuvan yhteenveto-osuuden lukemalla.

Artikkelit sisältävät pakostakin jonkin verran toistoa, mutta kullakin artikkelilla on keskeinen tavoitteensa. Tuorein artikkelista (Niva 2022) on sijoitettu ensimmäiseksi, mikä on loogista, sillä se aloittaa asian ytimeä eli progressiivi- ja futurimerkitysten limittymisestä ja eriytymisestä. Tarkastelussa on liikeverbillinen *V-OssA* (*olla lähdessä, menossa, tulossa*), jonka mahdollisuuksia kehittyä erityisesti futuuria ilmaisevaksi grammeemiksi myös pohditaan. Toisessa artikkelissa (Niva 2021b) pureudutaan *V-mAssA*-konstruktion (*olla tekemässä*) esiintymiseen erilaisissa konteksteissa ja merkitysvivahteissa, pääverbin semantiikkaan ja objektin muotoon transitiivilauseissa. Kolmannessa artikkelissa (Niva 2021c) teemanäkökulmana on *V-mAssA*-rakenteen funktio futurinmerkitsemisenä muihin tulevan ajan ilmaisutapoihin verrattuna. Viimeisessä, joskin julkaisuhistoriassa ensimmäisessä artikkelissa (Niva 2021a) ote on diakroninen, ja tavoitteena on vastata kysymykseen siitä, missä määrin progressiivirakenteen futuristumista on pidettävä nykykielen ilmiönä vai onko sitä esiintynyt ennenkin.

1. *Uusi Suomi* 8.9.2023 (<https://www.uusisuomi.fi/uutiset/nyt-tuli-tieto-sanna-marin-saamassa-eron/5380d47c-c0f0-48bf-93eb-0b99eeb7b359>).

Tutkittavaa ilmiötä on tarkasteltu monipuolisesti ja tulokset ovat teoreettisestikin mielenkiintoisia. Antoisia yksittäisiä havaintoja on runsaasti, ja jotkut ansaitisivat perusteellisemman pohdinnan kuin tässä arviossa on mahdollista. Kiinnitän seuraavassa huomiota lähinnä eräisiin ehkä kiistanalaisiin aspektotemporaalisiin ja semanttis-filosofiisiin kysymyksiin, joita väitöskirja herättää.

Aspekti ja progressiivi

Nivan työssä keskeiseen asemaan nousee välttämättä progressiivin tarkastelu aspektin näkökulmasta. Varhaisemmassa tutkimuksessa nähtiin joskus liittomuotoisen, esimerkiksi englannin perifrastisen progressiivin, ja yksinkertaisen finiittimuodon muodostavan keskenään opposition, ikään kuin vastineena eräiden kielten binaarisille oppositioille. Esimerkiksi slaavilaisissa kielissä imperfektiivinen aspekti on kuitenkin polyseeminen siten, että se kattaa progressiivin lisäksi habituaalin, kontinuatiivin ja geneerisen merkityksen ilmaisemisen, eikä – kuten Niva (s. 38) toteaa – varsinaista progressiivisen merkityksen välittävää muotoa ole. Progressiivikategorian olemusta pohtiessaan Niva peilaa Comrien (1976: 32–40) ja Dahlin (1985: 93) näkemyksiä asettamatta niitä suorastaan vastakkain. Dahl on selvästi vastahakoinen pitämään progressiivia imperfektiivin alalajina, vaikka tuntuu myöntävän sen habituaalin ja muiden mainittujen aspektimerkitysten tavoin loogisesti sisältävän rajaamatomuuden merkityksen. Comrien (1976: 25) kolmen tason binaarisista oppositioista koostuvana pelkistetysti esittämän aspektihierarkian tekee ongelmalliseksi se, ettei grammeemeja riitä imperfektiivipuun jokaiselle oksalle (Bybee, Perkins & Pagliuca 1994: 139). Progressiivisesta aspektista esitettyjä moninaisia määritelmiä ja kuvauksia ansiokkaasti esittelevän jakson 2.4.3 (s. 38–43) päätteeksi Niva kiteyt-

tää käsityksensä: ”Progressiivirakennetta voi siis ajatella eräänlaisena huomion kohdistimena tai tarkentimena, joka ’zoo-maa’ kokonaistilanteen osahetkeen.”

Kolmannen luvun ensimmäisessä alaluvussa Niva kuvailee tutkittavana olevan rakenteen ”merkityksiä ja funktioita” seuraavassa järjestyksessä: *lokaatio* (alaluku 3.1.1), *toiminnassa olo* (3.1.2) ja *progressiivisuus* (3.1.3) sekä *tarkoituksellisuus* (3.1.4) ynnä muut ”oheismerkitykset”. Hieman erikoisena näyttäytyy progressiivisuuden käsitteleminen yhtenä ja vasta kolmantena progressiivirakenteen merkityksistä. Voisi itse asiassa ajatella, että jakso 3.1.3 käsittelee ”varsinaista”, fokalisoivaa, insidentiaalista progressiivia. Viidentenä merkitystyyppinä (3.1.5) analysoitu futuuria ilmaiseva *ennakoinnin* ja *intention* funktio on koko tutkimuksen ydinasiaa. Se on muista tyypeistä poikkeava ja eri tason merkitys jo senkin takia, että se sisältää aikaviittauksen; muut merkitykset ovat rakenteelle ominaisia tempuksesta riippumatta. Se ei tarvitse motivoituakseen mainittuja progressiivisen aspektin piirteitä ja asetuu oppositioon muihin funktioihin nähden. Tämän koko työn kannalta keskeisen havainnon voisi esittää vieläkin painokkaammin: viitostyyppi riisuu progressiivisen aspektin naamion, jonka alta paljastuvat tempuksen kylmät kasvot.

Prototyyppi ja prosessi

Aspektin kannalta tyypillisimmässä käytössä progressiivirakenne ”ilmaisee yhtäaikaista tapahtumaa jonkin toisen tilanteen kanssa, jota rakenne taustoittaa” (s. 42). Tätä niin sanottua insidenssi-merkitystä (saks. *Inzidenzschema*, Pollak 1960) on pidetty progressiivin prototyyppinä (mm. Onikki-Rantajääskö 2001: 252). Bertinetto, Ebert ja de Groot (2000) käsittelevät sitä (tiettyyn hetkeen) fokalisoivana varianttina, jonka vastakohta on duratiivinen eli kestollinen progressiivi. Vertaillenään tätä Larjavaaran (2019) se-

manttiseen jakoon ”progressiivi vs. prosessiivi” Niva tulee sanoneeksi hieman harhaanjohtavasti prosessiivin kuvaavan ”vain menneeseen tai tulevaan aikaan si-joittuvaa **hetkeä**” (s. 41, lihavointi minun). Fokalisoivasta progressiivista näkisin prosessiivin poikkeavan juuri siinä, että se kuvaa kestollista asiointilaa eikä fokusoitiettyyn hetkeen. Tätä havainnollistaa esimerkki varhaisnykysuomesta (Niva 2021a: 42): *Ruotsalaisen kansan entinen suuruus – on ollut alaspäin menemässä kuningas 12:s Kaarlen ajoista, jossa ’alaspäinmeno’ on kestänyt huomattavan pitkään – se on siis duratiivista eikä ole kohdistettu tiettyyn hetkeen.*

Tilapäisyys

Progressiivi on diakronisesti ekspansiivinen ja epästabiili: sen on havaittu valtaavan yhä uusia ilmaisutehtäviä, joskin eri kielissä erilaisia ja vaihtelevassa määrin. Englannin progressiivi on monien muiden kielten kategoriaa monikäyttöisempi, ja toisaalta englantia vieraana kielenä puhuvat ovat taipuvaisia venyttämään sen rajoja vielä tahtomattaan. Englanniksi voidaan viitata väliaikaiseen tilanteeseen progressiivilla (esim. *In which hotel are you staying?* ’Missä hotellissa asutte?’), suomessa ei kovin mielellään. Nivakin (s. 2) mainitsee rakenteen voivan implikoida tilanteen väliaikaisuutta mutta jättää huomion viittauksen (Bertinetto 2000: 584) varaan. Viitatussa kohdassa Bertinetto puhuu tapauksista, joissa englanti ja eräät romaaniset kielet ovat ahkerampia viljelemään progressiivia kuin useimmat muut. Nämä tapaukset koskevat lähinnä tilaverbejä ja kopulaa: esimerkiksi ihmisen käyttäytymistä luonnehdittaessa progressiivi on mahdollinen silloin, kun käyttäytymistä pidetään tilapäisenä, tavallisuudesta poikkeavana ja ohimenevänä (vrt. *you are crude* ja *you are being crude now*). Suomenkin *olla* V-mAssA-rakenteen käyttöä voi motivoida se, mitä lauseessa halu-

taan painottaa. Niva (s. 80) viittaa konstruktion emfaattisuuteen sen esiintyessä kielteisessä lauseessa (enemmän tätä käsitellään artikkelissa Niva 2021b).

Mukana olo

Niva toteaa *olla* mAssA -rakenteen yhden käyttötyypin korostavan ”osallisuutta ja mukana oloa” tekemisessä (s. 68). Onikki-Rantajääskö esitti mukana olo -tulkinnan jo väitöskirjassaan ja ehdotti käytön saaneen vaikutteita ”niin lokaalisesta kuin vähittäisen muutoksen merkityksestä” (2001: 253–254). Joissakin tapauksissa se näyttääkin olevan vahva rakenteen käyttöä motivoiva tekijä: *Koivistoinen oli voittamassa Lukossa Suomen mestaruuden vuonna 2021* (HS 18.3.2023). Keski-suomalaisen otsikossa (26.2.2023) *Taide-mesenaatti Terttu Linkoneva oli perustamassa Mäntän kuvataideviikkoja ja Emil Halosen museota Lapinlahdelle* rakennetta ei luontevasti korvaa yksinkertainen preteriti: *perusti Mäntän kuvataideviikot* taitaa liioitella, ja *?perusti Mäntän kuvataideviikkoja* vaikuttaa absurdilta. Epäselvemmissä tapauksissa saatettaisiin tarvita vaikkapa kyselytutkimusta sen selvittämiseksi, onko puhuja mahdollisesti mieltänyt kuuluvansa tiettyyn joukkoon. Eikä subjektin tällaisessa rakenteessa tarvitse olla elollinen: luonteva tulkinta esimerkiksi *Tähän ei vielä ole sisältymässä siirtymäajan tuki* on, että sopimukseen sisältyy erilaisia asioita, mutta siirtymäajan tuki ei ole siinä vielä mukana.

Absentiivi

Toiminnassa olo ja tarkoituksellisuus ovat monesti läsnä progressiivirakenteessa yhtä aikaa, samoin lokaatio ja tarkoituksellisuus, joiden yhdistyessä on usein kysymys muualla tapahtuvasta toiminnasta: *Onko koira kotona? – Ei, se on pappilas luita syömäs.* Juuri tämä etäisyys deiktisestä keskuksesta on de Grootin (2000)

lanseeraaman absentiivin merkityksessä keskeistä. Koska suomen progressiivirakenteella voi ilmaista tiettyssä paikassa ja tiettyssä tarkoituksessa olemista tai tekemistä ilman niin absentiivin kuin toiminnassa olemisenkaan merkitystä (*Mitä sinä täällä teet? – Olen myymässä lippuja.*), olen käyttänyt tästä käytöstä *purposiivinimitystä* (Tommola 2000), kuten Niva (s. 67) mainitsee. Itse asiassa absentiivitapaukset ovat *purposiivin* prototyyppi. Unkarin rakenne ($Cop + V_{INF}$) on de Grootin (2000: 697) tulkinnassa kielio pillistunut absentiiviksi, ja siinä mahdollisesti esiintyvän adverbien *itt* 'täällä' hän kuitaa *purposiivina*. Myös ainakin suomenruotsin absentiivirakennetta (*vara och V_{FIN}*) voi käyttää, vaikka subjekti on deiktisessä keskuksessa. Englannin progressiivirakenteen (*be V-ing*) absentiivisen luennan selventämiseksi de Groot (2000) lisää esimerkkiensä käännöksiin eksplisiittisen *off-* tai *away-*adverbien.

De Grootin käsittelyssä suomen progressiivirakenne pääsee absentiivin kielio pillistaneiden seitsemän kielen seuraan ulkojäsenenä. Informanttien arvioon nojaten de Groot esittää (2000: 704), että sanajärjestys voi suomessa toimia kriiteerinä absentiivin erottamiseksi progressiivista. Epäilen väittämän paikkansa pitävyyttä, mutta sanajärjestyksen vaikutusta rakenteen tulkintaan on syytä tutkia tarkemmin. Niva (s. 79) tekee sanajärjestyksestä sen merkittävän havainnon, että edellytyksenä progressiivirakenteen futuuriselle tulkinnalle on, ettei sen osien välissä ole esimerkiksi lokaaliadverbia, jolloin se ei enää hahmottuisi perifrastisena predikaattina. Samassa yhteydessä kirjoittaja toteaa myös, että subjektitäydennysten semantiikka vaikuttaa keskeisesti temporaaliseen tulkintaan. Myös havainto siitä, että voi olla vaikeata erottaa, milloin kyseessä on intentio ja milloin ennakointi, pitää paikkansa. Nivan mukaan pelkkä kontekstikin voi viijata esimerkiksi niin sanottuun agenttiivi-

seen taustavaikuttajaan (mp.), jolloin ennakoinnin taustalta on löydettävissä jonkin tahon intentio.

"Perhaps if the future existed..."²

Kiistatonta on, kuten Niva johdantoluvussa (s. 15) toteaa, että progressiivisuus futuurisissa ilmauksissa muuttuu epä määräiseksi tai häviää kokonaan. Sen sijaan oletus, että käynnissä olevan toiminnan ilmaiseminen ei välttämättä olisi rakenteen ensisijainen, ts. yleisin funktio (mp.), jää ilmaan. Kun liikeverbillisten rakenteiden ja ennen muuta deverbaalinominin sisältävän muotovariantin (*olla V-OssA*) osalta tämä oletus voisi ehkä osoittautua oikeaksi (esim. *Oletko tulossa illalla juhliin?*), infinitiivirakenteen (*olla V-mAssA*) jakaumat ovat todennäköisesti toista maata (esim. *Asiaa ollaan parhaillaan tutkimassa*). Asian selvittäminen vaatisi kvantitatiivista lähestymistapaa sekä laajemman ja monipuolisemman korpuksen.

Eri lähteisiin viitaten Niva päättelee, että sen paremmin *olla tekevä-* kuin *tulla tekemään* -rakennettakaan ei voi pitää "puhtaan, puhujan asennoitumisen suhteen neutraalina tulevan ajan ilmaisukeinona" (s. 50). Mutta voiko futuuri olla ikinä "puhdas" – tai onko se ylipäänsä aikamuoto? Useiden kielten futuurimerkitsin on edelleen myös modaalisessa käytössä: esimerkiksi saksan ja venäjän futuuriapuverbeillä (*werden* ja *bud-*) on lähinnä suomen *mahtaa* tai *taitaa* kaltaista episteemistä käyttöä. Nivakin toteaa futuurin yhteyden irrealikseen (s. 46), esimerkiksi kuviteltuihin tai muihin reaali maailmassa (vielä) toteutumattomiin tilanteisiin. Bybee (1985: 28–29) raportoi aineistostaan (50 kieltä eri kieliryhmistä), että eniten merkityksen variointia esiintyy modukseksi luettavissa kategorioissa

2. Vladimir Nabokov, *Transparent things* (1972).

ja joissakin tapauksissa on vaikea päät-
tää, onko kyseessä intentionaalimodus vai
futuuritempus.

Kolmannessa artikkelissa (Niva 2021c)
tarkastellaan rakenteen *olla V-mAssA*
(*olla tekemässä*) futuurista käyttöä ja ver-
taillaan sitä muihin ilmaisukeinoihin,
joilla tulevaan aikaan suomessa viitataan:
tunnusmerkittömään preesensmuotoon
sekä rakenteisiin *tulla tekemään* ja *pitää
tehdä*. Valitettavasti progressiiviraken-
teen futuurisen käytön yleisyydestä ei ar-
tikkelin tutkimuksen perusteella voi sa-
noa mitään, koska määrällistä vertailua
muihin futuurirakenteisiin ei ole tehty
vaan esimerkit ovat tutkimuskirjallisuud-
esta (s. 18, Niva 2021c: 106). *Pitää tehdä*
-rakennetta futuurin ilmaisukeinona Niva
on tutkinut Karttusen väitöskirjan (2018)
innoittamana. Nivan (s. 50) mukaan Kart-
tusen väitöskirjassa on havaittu, että *pitää
tehdä* -rakenne on tyypillinen puhujan
tulevan toiminnan ilmaisukeino. Modaa-
lisen rakenteen tarkastelu ensisijaisesti
futuurinmerkitsimenä tuskin on perustel-
tua, joskin rakenne Karttusen tutkimalla
murrealueella on yleinen erityisesti nolla-
persoonaisena.

Niva (2021c: 106) on lähtenyt hypo-
teesista, että *olla tekemässä* -rakenne täy-
dentää futuurin ilmaisen keinoja, ja niin
se tekeekin. Kiinnostava kysymys kuiten-
kin on se, mihin intentionaalista futuuria
tarvitaan, kun voidaan käyttää leksikaali-
sia ilmaisukeinoja kuten *suunnittelun* tai
aion. Progressiivia vastaavan rakenteen
käyttäytyminen muissakin kielissä osoit-
taa, että kieleen on kehittynyt keinoja
tehdä intentio jollakin tapaa konkreet-
tisemmaksi. Rakenteella voidaan kuvata
sitä, ettei olla enää suunnitteluvaiheessa
vaan aie on lähempänä toteutumistaan,
eli tapahtuminen on ”jo jollakin tasolla
käynnissä”, kuten Niva (2021c: 128) asian
esittää. Varmempaa futuuria ilmaisee
enää pahaa aavistamaton tunnusmerkitön
preesens, jolla ilmaistun aikeen voi tehdä
tyhjäksi vain *force majeure*.

Joskus futuurin jäljittäminen esimer-
keistä menee väitöskirjassa kuitenkin yli-
tulkinnaksi. Metslangin esimerkin (s. 73)
*Tänaseid Moskva lehti lugedes saad sel-
gelt aru, et kongress on tulemas ja poliiti-
line võithus käib* käännöksessä on preesens-
muotoinen *käib* tulkittu tulevaisuuteen
viittaavaksi. Ajatus kuitenkin on, että leh-
distössä jo käytävä polemiikki (= progres-
siivinen tilanne) panee päättlemään, että
kongressi on tulossa (= ennakoiva futuuri):
”Tämänpäiväisiä Moskovon lehtiä lukiessa
ymmärtää selvästi, että kongressi on tu-
lossa ja poliittinen kilpa on käynnissä.”

Niva päätelee oikein, ettei progressiivi-
rakenteesta ole optimaaliseksi futuuritem-
puksen edustajaksi ”sen polysemian eli
sekä progressiivisuuden että intentioiden
ja ennakkoinnin ilmaisimena toimimisen
vuoksi, vaikka konteksti usein ohjaakin
oikeaan tulkintaan” (s. 81). Hiukan tar-
peettomalta tuntuukin spekulointi kielio-
pillisen futuurin kehitysnäkymillä ja hai-
kailu ”futuuritempuksen” perään (ks. tästä
myös Niva 2021c, 2022). Moni kieli tulee
hyvin toimeen useilla vähän eri tehtäviin
erikoistuneilla ilmaisukeinoilla, eikä ”puh-
das” futuuri tässä mielessä ole tarpeen.

Diakronia ja kvantitatiivisen tutkimuksen anti

Virittäjässä ilmestyneessä artikkelissa
(Niva 2021a) liikeverbillisten progressiivi-
rakenteiden esiintymistä tutkitaan van-
hassa kirjasuomessa (1540–1820) ja
varhaisnykysuomessa (1820–1890) nyky-
suomen aineistoon (2001–2016) peilaten.
Vaikka määrällinen vertailu on hankalaa,
koska korpuksot ovat eri kokoisia, voidaan
kuitenkin tarkastella *olla V-mAssA*- ja *olla
V-O-ssA* -esiintymien jakaumaa kussakin
aineistoryhmässä. Varhaisnykysuomen
aineistossa on sekä *menemässä*- että
lähtemässä-rakenteita enemmän kuin *me-
nossa*- ja *lähdössä*-rakenteita, ja *tulemassa*-
esiintymiäkin on lähes saman verran
kuin *tulossa*-esiintymiä (42 vs. 54). Van-

han kirjasuomen aineistossa taas esiintyy vain *tulossa*-rakenteita (14) ja lisäksi kaksi *menemässä*-rakennetta. Nykykielen aineistosta *-massa/-mässä*-esiintymät ovat lähes tyystin kadonneet (ks. taulukkoa s. 31). Myös hyppäys vanhan kirjasuomen kahdesta *olla V-mAssA* -rakenteen esiintymästä varhaisnykysuomen lähes sataan on niin suuri, että ei ole tämänkään aineiston perusteella vaikea uskoa progressiivikonstruktion kehittyneen varsin myöhään. Intentiontyyppinen futuurinen käyttö on nykysuomen innovaatio, koska aiempi tutkimus ei sitä tunnista (Niva s. 15 ja 85; vrt. Onikki-Rantajääskö 2005).

Nykysuomen aineisto on kerätty internetin Suomi24-keskustelupalstalta, eli kyse on varsin vapaamuotoisesta rekisteristä. Aineiston yksipuolisuudesta tekijä on hyvin tietoinen ja toteaa (s. 80), ettei sen perusteella voi päätellä mitään progressiivirakenteen yleisyydestä intention ja ennakkoinnin ilmaisemisessa muissa tekstilajeissa. Havaintojeni mukaan Nivan kuvaama käyttö on kyllä yleiskielistynyt, eikä ainakaan lehtikielestä ole vaikeata löytää vastaavia esimerkkejä (esim. *HS* 22.2.2023: *Iivo Niskanen on saamassa tontin Kuopiosta*). Silti olisi tarpeen saada systemaattista tietoa useampia tekstilajeja kattavasta nykykielen aineistosta. Perusteelliseen tutkimukseen tulisi myös ottaa muuttujiksi verbien aktionaalinen tyyppi ja semantiikka laajemminkin. Yksittäinen kiinnostava tieto olisi esimerkiksi partitiivi- ja totaaliobjektin jakauma futuurisissa transitiivilauseissa: rajoittuuko partitiivi jakamattomaan tarkoitteeseen viittaavan objektin sijana Nivan väitöskirja-artikkelien esimerkeissä käytettyihin verbeihin, joiden ”kuvaamaa tilannetta voidaan pitää niin sanotusti monisisältöisenä ja monivaiheisena” (s. 78)? Intentionaalisen futuurimerkityksen syntyminen saattaa kaiken kaikkiaan juontua samanlaisesta metaforisesta esivalmistelutulkinnasta. Imminen-tiaali (Nivalla *propinkvatiivi*), välittömästi

tapahtumaisillaan olemisen merkitys, puolestaan on tavalla tai toisella päätte-lyyn perustuva aito ennakointitapa.

Progressiivirakenteen polysemian arvoitus

Teorialuvun polysemiaa käsittelevän jaksoson 2.4.6 aloittaa jossain määrin epämääräinen teesi *olla V-OssA* ja *olla V-mAssA* -rakenteiden polyseemisyydestä. Se, että rakenteet esiintyvät ”muun muassa sekä parhaillaan tapahtumisen että myöhemmin tapahtumisen merkityksissä” (s. 52) ei vielä tee niistä polyseemisiä. Kopula-verbihän taivuttaa rakennetta kaikissa aikamuodoissa, joskin se on futuurissa harvinainen. Kirjoittaja tarkoittaneekin tässä aspektimerkityksen muuntelua, jopa katoamista, mikä toisaalla todetaan selvästi (s. 15). Aspektimerkitys onkin futuurisessa käytössä kadonnut, mutta koska progressiivinen käyttö kuitenkin on edelleen elinvoimainen, ei rakenteen saaman uuden funktion yleistymisen voida päätellä johtavan merkityksen vaihtumiseen kokonaan toiseksi. Tällaista teoreettista mahdollisuutta Niva kuitenkin kuvaa (s. 55): ”Kielen synkronian tasolla polysemia voi vihjata myös potentiaalisesta merkityksen muutoksesta, siis kielellisen elementin merkityksen vähittäisestä vaihtumisesta toiseen.”

Mikään suomen kielen oikku progressiivirakenteen merkityksen moninaisuus ei ole. Lokatiivisen elementin sisältävillä konstruktiolla on yleensä samanlaisia merkityksiä muissakin kielissä, samaten tendenssi ilmaista (intentionaalista) futuuria. Tärkeä kysymys on, miten rakenteen merkitys voi yhdessä käytössä muuttua toiseksi ja menettää alkuperäisen sisältönsä. Niva toteaa (s. 87) tutkimuksen osoittavan, että ennakkointifutuurin merkityksen synnyssä ei aina tarvitse olettaa edeltävää intentionvaihetta. Tässä yhteydessä Niva viittaa muun muassa liikeverbien spatiaalisuuteen ja näh-

däkseni syklisten luonnonilmiöiden ”tulemiseen” eli tulevaisuuden käsittämi- seen edessä olevana. Toiset asiat todella- kin ovat luotettavammin ennakoitavissa kuin toiset: aurinko nousee toistaiseksi satavarmasti kaamoksen loputtua mutta ei ole varmaa, ratifioiko Unkari Ruotsin NATO-jäsenyyden. Vain jälkimmäiseen tapaukseen voidaan soveltaa oletusta jon- kinlaisen taustavaikuttajan intentioista. Nivan mainitsemat spatiaalisuus ja liike ovat toki tärkeässä roolissa ihmisen kog- nitiossa ja tapahtumien kielentämisessä, mutta konstruktoiden merkityksen kehi- tyksessä vastaamatta on kysymys, miten muutos on selitettävissä.

Jo progressiivirakenteisiin eri kielissä usein sisältyvän spatiaalisen sijainnin uus- tulkinta temporaaliseksi voi herättää kysy- myksen, mistä muutoksessa on kysymys. Onko kyse päättelyssä tapahtuvasta hyp- päyksestä vai metaforisesta siirtymästä? Bybee ym. (1994: 137) katsovat, että askel spatiaalisesta temporaaliseen ei ole ko- vin suuri: ajatus siitä, että jokin sijaitsee jossakin, sisältää jo ajatuksen, että se on siinä tiettyinä hetkenä. Sen sijaan prog- ressiivisiä tapahtumia ilmaisevan raken- teen uusi käyttö viittaamassa futuuriseen ei- progressiiviseen tapahtumaan on vaikeam- min selitettävissä. Löytyykö näiden kahden vastakkaista merkitystä ilmentävän käytön väliltä yhdistävää kontekstia, jossa molem- mat merkitykset voisivat olla yhtä aikaa luettavissa ja joka voisi olla uuden merki- tyksen sisään ajanut käyttötapaus (ks. By- bee ym. 1994: 197)? Ehkä sellaiseksi voisi ehdottaa rakenteen imminentialikäyt- töä (*pommi on räjähtämässä*), jossa ollaan ikään kuin viitehetken ja välittömästi tule- van hetken rajalla. Nivan pohdinta prog- ressiivirakenteen futuurisen käytön tarkas- telusta prospektiivisuutena (s. 46) nojaa Comrien (1976: 64–65) englannin raken- teen *be going to V* käsittelyyn juuri immi- nentialaana ja prospektiivisena.

Niva päätelee, että ”[k]ielellisen ele- mentin ’oman’ merkityksen ja konteksti-

sidonnanaisen merkityksen välille ei usein olekaan mielekästä vetää ehdo- tonta rajaa, eikä yhteinen kattomerki- tys sulje pois useampien merkitysten hahmottumista” (s. 54). Nivan käyttämä *kattomerkitys*-termi vie meidät hieman vanhanaikaisen mutta edelleen legitiimin merkitysopin pariin, käsitteisiin *perus-* ja *kokonaismerkitys* (saks. *Grund-* vs. *Gesamtbedeutung*)³. Tämä tuntuu edellyt- tävän yhteistä merkitysydintä (invariant- tia) kaikissa käyttötapauksissa.

Hierarkkisessa merkitysjärjestelmässä näyttää aina tapahtuvan hyppäys, kun uuden metaforan kautta syntyy uuden- lainen merkityksen siirtymä, ikään kuin mutaatio. Esimerkiksi progressii- vin merkitysvivahteiden voidaan katsoa edustavan kaikkia niitä erilaisia syitä, jotka motivoivat käyttämään tätä ra- kennetta. Varsinainen progressiivinen (viitehetkellä meneillään olevaa tapahtu- mista ilmaiseva) *olla V-mAssA/V-OssA* -rakenne esiintyy vain marginaalisesti tu- levaan viittaavana. Kun sama rakenne fu- tuurisessa merkityksessä taas on varsin yleinen, voi ajatella, että näitä kahta käyt- töä ei yhdistä mikään muu kuin yhteinen alkuperä. Niva toteaa (s. 15) progressiivi- suuden futuurisissa ilmauksissa muuttu- van epämääräiseksi tai häviävän koko- naan. Artikkelissa 2 esitetystä kuviosta 1 (Niva 2021b: 49) näkyy havainnolli- sesti, miten *olla V-mAssA* -rakenne jää futuurista rajattua toimintaa ilmaistes- saan ikään kuin vaille yhteyttä varsinai- siin progressiivisiin käyttötyyppeihin (lo- kaatio, toiminnassa olo, progressiivisuus). Ainoa silta näyttää olevan kaupantekoon ja vastaaviin tilanteisiin liittyvä metafo- rinen siirtymä venytettäessä tapahtuma- hetkeä valmisteluvaiheeseen.

3. *Perusmerkitys*-käsitteenkin Niva mainitsee kerran (s. 33): ”Temporaalisen tai aspektuaalisen perusmerkityksen ohella infinitiivirakenteet nimit- täin kantavat usein vielä spesifisempiä merkitys- vivahteita ja pragmaattisia funktioita.”

Lopuksi

Heidi Nivan väitöskirja täsmentää käsitystämme suomen kielen progressiivirakenteen käytöstä ja selvittää sen roolia futuurin konstruktioverkoston osana. Tutkimus antaa merkittävää lisätietoa kohteestaan; se ei tee lisätutkimuksia tarpeettomiksi vaan päinvastoin avaa aihealueeseen monta uutta näkökulmaa. Väitöskirja kiinnostanee suomen kielen tutkijoita ja opettajia, mutta se on tutkimuksellisesti kiinnostava lisä aspektin ja tempuksen typologian kannalta yleisemminkin. Sen tuloksia kannattaisi tehdä tunnetuksi kansainvälisilläkin areenoilla.

HANNU TOMMOLA
etunimi.sukunimi@tuni.fi

Kirjoittaja on venäjän kielen (kääntämisen teoria ja käytäntö) emeritusprofessori Tampereen yliopistossa. Hän toimi Nivan väitöskirjan toisena esitarkastajana.

Kirjallisuus

- BERTINETTO, PIER MARCO 2000: The progressive in Romance. – Östen Dahl (toim.), *Tense and aspect in the languages of Europe* s. 559–604. Berlin: Mouton de Gruyter.
- BERTINETTO, PIER MARCO – EBERT, KAREN H. – GROOT, CASPER DE 2000: The progressive in Europe. – Östen Dahl (toim.), *Tense and aspect in the languages of Europe* s. 517–558. Berlin: Mouton de Gruyter.
- BYBEE, JOAN 1985: *Morphology. A study of the relation between meaning and form*. Typological Studies in Language 9. Amsterdam: John Benjamins.
- BYBEE, JOAN – PERKINS, REVERE – PAGLIUCA, WILLIAM 1994: *The evolution of grammar. Tense, aspect, and modality in the languages of the world*. Chicago: The University of Chicago Press.
- COMRIE, BERNARD 1976: *Aspect. An introduction to the study of verbal aspect and related problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DAHL, ÖSTEN 1985: *Tense and aspect systems*. Oxford: Blackwell.
- GROOT, CASPER DE 2000: The absentive. – Östen Dahl (toim.), *Tense and aspect in the languages of Europe* s. 693–719. Berlin: Mouton de Gruyter.
- KARTTUNEN, MIIA 2018: *No pittää kahttoo. Puhujan tulevan toiminnan ilmausten kielioppia ja pragmatiikkaa*. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Education, Humanities, and Theology 119. Joensuu: University of Eastern Finland.
- LARJAVAARA, MATTI 2019: *Partitiivin valinta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1455. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NIVA, HEIDI 2021a: Onnellisemmat ajat näyttää siellä olevan tulossa. Liikeverbilisen progressiivirakenteen futuurisia merkityksiä vanhassa kirjasuomessa ja varhaisnykysuomessa. – *Virittäjä* 125 (1) s. 32–63. <https://doi.org/10.23982/vir.88227>.
- 2021b: Parhaillaan mutta myöhemmin. Olla V-mAssA -rakenne intentioiden ja ennakoinnin ilmaisuissa. – *Sananjalka* 63 s. 31–54. <https://doi.org/10.30673/sja.96098>.
- 2021c: Aikeiden aika. Olla tekemässä -rakenne futuurisuuden ilmaisukeinona. – *Finnish Journal of Linguistics* 34 s. 103–148.
- 2022: Limitäisiä aikoja ja vakaita aikeita. Progressiivisuuden ja futuurisuuden rajankäyntiä liikeverbillisessä olla V-OssA -konstruktiossa. – *Virittäjä* 126 (1) s. 38–65. <https://doi.org/10.23982/vir.103166>.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 817. Helsinki:

- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2005: 3. infinitiivin inessiivi ja määräpaikkaisuuden arvoitus. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infinitiivien rakenteiden dynamiikka* s. 173–193. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- POLLAK, WOLFGANG 1960: *Studien zum 'Verbalaspekt' im Französischen*. Sitzungsberichte 233,5. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse.
- TOMMOLA, HANNU 1992: The marking of future time reference in Finnish. – Östen Dahl, Casper de Groot & Hannu Tommola (toim.), *Future time reference in European languages II* s. 12–28. EUROTYPE Working Papers. Series VI. No. 3. Stockholm: European Science Foundation.
- 2000: Progressive aspect in Baltic Finnic. – Östen Dahl (toim.), *Tense and aspect in the languages of Europe* s. 655–692. Berlin: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110197099.4.655>.

Syväluotaus fennistiseen murteentutkimukseen

Lotta Aarikka: *Murre ja sen tutkimus. Näkökulmia fennistisen murteen tutkimuksen historiaan ja kielideologioihin 1871–2017*. Turun yliopiston julkaisuja. Annales Universitatis Turkuensis B 626. Turku: Turun yliopisto 2023. 476 sivua + 31 sivua liitteitä. ISBN 978-951-29-9300-0. Saatavilla verkossa osoitteessa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9301-7>.

Suomen kielen murteiden tutkimus on ollut fennistiikan keskiössä tietealan synnystä puolisisästä vuosisataa sitten tähän päivään. Lotta Aarikan väitöskirja on ensimmäinen kattava yritys pureutua alan tosiolemukseen: sen historialliseen muotoutumiseen, teoreettisiin oletuksiin ja metodisiin käytänteisiin, joihin kuuluvat muun muassa keruutilanteiden järjestelyt, haastattelutekniikat, tutkittavien kielenilmiöiden valinta ja niiden kuvaus. Aihepiiri on laaja ja vaativa, eikä kovasti ihmetytä, että Aarikka on tarvinnut projektinsa yli 500 sivua – kaksin verroin yli Turun yliopiston suositteleman väitöskirjan enimmäislaajuuden. Tiedossani ei ole tätä laajempaa kielitieteellistä väitöskirjaa.

Murteentutkimusta ja sen historiaa edustaa väitöskirjassa aineisto, joka koostuu teksti- ja nauhoiteaineistoista. Tekstiaineistoon kuuluu osia 51:stä vuosina 1871–2017 ilmestyneestä, murteita käsittelevästä väitöskirjasta, kun taas haastatteluaineisto muodostuu Aarikan itse tekemistä syvähaastatteluista ja aiemmin tehdyistä haastattelu- ja luentotallenteista. Tarkoituksena on selvittää tutkittujen väittelijöiden käyttämiä aineistoja, murteiden informanttien eli puhujien tyyppisiä ja puhujista käytettyä termistöä, tutkittuja murrepiirteitä eli kielenilmiöitä, murteentutkimuksen menetelmiä, itse murteen käsitettä, esitettyjä murrealuejakoja, murteiden tutkijoiden tavoitteita ja asenteita sekä murteentutkimuksen asemaa kansallisena tieteenä.

Aarikan keskeiset tutkimusmenetelmät ovat historiallisen aineiston tarkka lähiluku ja sisällön tulkinta sekä kriittisen diskurssintutkimuksen diskurssihistoriallisen katsannon soveltaminen. Perustavoitteena on kulloisenkin kontekstin huomioon ottava, hermeneuttistyyppinen lähestymistapa, jossa eri